

Dr. VARGA BÉLA

A VALLÁS ÉS AZ ERKÖLCS

A modern vallásbölcselet, midőn a vallás jelenségét vizsgálja, igyekszik ezt az ember szellemi életének más megnyilvánulásával is összehasonlítani, már csak azért is, hogy a vallásnak semmi mással össze nem téveszthető jellege annál inkább kidomborodjék. Különösen az erkölcs az, amely a vallással szoros kapcsolatban áll. De talán ez a szoros kapcsolat, s a vallásnak és erkölcsnek gyakori együtt emlegetése okozza, hogy a kettő jelentése meglehetősen összefolyt és elmosódott. Ezért nem árt rámutatni a vallásbölcseletnek erre a pontjára, hogy tisztán láthassunk.

A vallást és az erkölcsöt mindenekfelett összeköti az, hogy mindkettőben abszolút érvényű eszméről van szó. Az erkölcs Kant megfogalmazásában olyan erő és hatalom, amely az embert a földi kötöttségektől felszabadítva az erkölcsi szabadság magaslatára emeli, ahol minden másról mentesen tisztán az erkölcsi törvény iránti tiszteletből cselekszik. A lelkiismeret autonómiája a szó szoros értelmében valami tapasztalatontúli dolog, épp úgy, mint a vallás. Amint a vallás az emberi lélek legszembetűnőbb megnyilvánulása, mely Isten felé törekszik, épp ilyen az erkölcs is, amely felismerve az erkölcs abszolút voltát, annak megvalósítását sürgeti. Ezen a ponton tehát a vallás és az erkölcs között szoros kapcsolat és rokonság áll fenn. Azonban ennek a közös vonásnak senkit sem szabad megtévesztenie, mert abban egyúttal benne rejlik a fő különbség is, mely a vallás és az erkölcs között fennáll. Ez az abszolútum tartalmában mutatkozik meg. Noha mind a kettő tapasztalatontúli, tartalmilag azonban mégsem azonosak. A vallás abszolútuma Isten, transzcendens valóság. Ez az idea az előbbtől teljesen különbözik, amennyiben amattól független. Az erkölcsi eszme Isten nélkül is elgondolható. A másik kapcsolat, amely a vallás és az erkölcs között fennáll, abból a felfogásból származik, amely a vallásban elsősorban egy olyan tényezőt lát, amelynek feladata az emberiség erkölcsének a nemesítése. A vallás erkölcsnevelői jellege az újabb korban először Lessingnél jelentkezett, s azóta állandó kísérője a vallásnak. E felfogás értelmében a vallás célja az, hogy az Isten eszme erejével a hívő embereket fejlett erkölcsi életfelfogáshoz elvezérelje. Ez a szempont elsősorban a vallásban ezt az erkölcsnevelői jelleget értékeli, melyet az Isten gondolat alapján és erejével ki tud fejteni.

Mindenesetre szép és magasztos program. A baj csak az, hogy ebben az összetettségben a vallás lesz a vesztes fél, amennyiben he-

lyébe az erkölcsi idealizmus eszmeköre lép. Maga az erkölcsi idealizmus, mely mindig az emberiség legnagyobbjaira és legkiválóbb jellemeire hivatkozik, kétségtelenül magasabb rendű világszemlélet eredménye, a vallás azonban, mint sajátos és önálló megnyilvánulást rendszeresen háttérbe szorítja. Ebben a tekintetben Kant etikája volt a döntő, akinek tanítása szerint az erkölcsi kötelesség úgy fogandó fel, mint isteni parancs. E tételben benne rejlik az, hogy a vallás tulajdonképpen a kötelességtudatnak, tehát az ember morális magatartásának egy olyan faja, mely az erkölcsöt az isteni akarat szempontja alá helyezi. Eszerint a vallás tulajdonképpen az erkölcsi öntudaton épül fel, s így teljesen gyakorlati jellegű. Schleiermacher igyekezett a tanítások élet elvenni és a vallás javára gyümölcsöztetni. Ez azonban nem igen sikerült neki.

A baj itt nem az, hogy a vallás az erkölccsel szoros és elválaszthatatlan kapcsolatba kerül, mert hiszen a vallás tartalmának bővülését jelenti, ha erkölcsi elemeket is felszív magába, hanem az, hogy lassanként feledésbe megy az erkőlctől megkülönböztető jellege. Mert a vallás elsősorban istentudat. Ez képezi alapját és központját, és éppen ezért különbözik az erkőlctől. A vallás története arról tesz tanúbizonyságot, hogy az erkölcs annál tisztább, annál erősebb és hatalmasabb, minél inkább át van hatva az Isten gondolatától. Viszont az erkölcsstan története azt mutatja, hogy eredeti, tiszta autonóm erkölcsstan csak akkor keletkezett, amikor a morális gondolkozás a teológiai s ezzel kapcsolatos vallásos gondolkozás alól fel tudott szabadulni. Tévedés lenne azt gondolnunk, hogy a vallásosság által inspirált cselekedet kevésbé fejlett autonómiára mutat, mint amilyen az erkölcsi autonómia. Az öntudat legmagasabbrendű megnyilatkozásának kell tekintenünk mindkettőt. Csakhogy a kettő nagyon különböző, sokféle megnyilvánulásában. Jézus életében is vannak események, melyek ezt bizonyítják. Például bűnül rótták fel neki az erényeikre és erkölcsöikre büszke farizeusok, hogy a bűnösökkel és a társadalom kítaszítottáival szóba állott és megvédelte őket az „erkölcsösök“ bántalmaitól. Jézust ilyenemű cselekedeteiben az a magasabb, vallásos tónus és értékelés vezette, mely az erkölcsi rend megsértőiben fel tudta és fel akarta fedezni az Isten teremtményeit, s ennek alapján nem megvetéssel, hanem felemeléssel akarta őket a megtérésre segíteni. Igaza van Echart mesternek, midőn azt mondja: ritkán hallhatja az ember, hogy valaki nagy dolgokra eljusson anélkül, hogy a közfel fogás erkölcsé ellen ne vétsen. S ennek szinte kiegészítője Emmerson azon állítása, hogy kiválnak lenni és meg nem értetni, s kellőképpen nem értékelteni szinte egyet jelent.

Mindezekből az következik, hogy a vallás és az erkölcs nagyon különböző mértékben vegyülhetnek egy emberben, sőt megesik az is, hogy külön-külön is előfordulhatnak. Gyakran lehet gyengébb erkölcsi habítussal megáldott ember nagyon vallásos, s viszont magasabb erkölcsi erővel rendelkező egyén alig vagy egyáltalán nem vallásos, sőt vallásellenes.

És ha mi mégis a gyenge erkölcsű embert nem tartjuk vallásosnak, s viszont az erkölcsi kifogástalanságot a vallásosságra nézve is a legjobb ajánlólevélnek tekintjük, annak oka a következő. Egyszerűen lehetetlennek tartjuk, hogy egy erkőlcsstelen ember eljusson a vallásosság magasabb fokára. Nem mintha az erkölcsiség kizárólagos kritérium volna, hanem mert úgy véljük, hogy egy embernek, akit vallásosnak

nevezünk, személyiségének ez a tulajdonsága egész mivoltára annak mindennemű megnyilvánulására ki kell, hogy hasson. A vallás az egész hívő embert követeli, s így az erkölcsiség a vallásnak szükségképpen megkövetelhető kritériuma. Maga az élet is azt bizonyítja, hogy az erkölcsi erő igen megbízható gyakorlati ismertető jel az igazi vallásosságra nézve. De ha ez nem is így volna, tisztán elméleti szempontból is az erkölcsiségnek és az istentudatnak olyan szoros vonásai vannak, melyek méltán mondattatják ki velünk azt a konklúziót, hogy igazi vallásosságot erkölcs nélkül elképzelni nem tudunk, már csak azért sem, mert ebben a tekintetben olyan példakép van előttünk, mint Jézus, aki az ő vallásos tanításai mellé egyenrangúnak állította oda az erkölcsi törvényt, s életében megmutatta, hogy a vallásos érzés túlsúlya mellett sem kell az erkölcsnek szégyenkeznie.

Dr. SZABÓ ÁRPÁD

AZ ÚJTESTAMENTUM KIALAKULÁSÁNAK HÁTTERE

Bár a régészeti és történeti tények ismerete igen fontos az Újtestamentum tanulmányozására nézve, mégis a Jézus korabeli judaizmus tanításának megértése nagyobb jelentőséggel bír. A holt-tengeri tekerccsek a történelemhez és a régészethez tartozónak látszanak, igazi értékük azonban a judaizmusról való ismeretünkhöz hozzájárulásukban van.

A vizsgálódás e területe mindig otthonos volt az Újtestamentum kutatói számára. Általában mindig elismerték, hogy Jézus és közvetlen tanítványai a zsinagóga gyermekei voltak. De igen gyakran úgy gondolták, hogy ez csupán azt jelentette, ismerték azokat a szent iratokat, amelyeket a keresztények később Ótestamentumnak, a zsidók pedig Törvénynek, Prófétáknak és Írásoknak neveztek. Jézus és Pál egyaránt idéztek a régi iratokból, s ebből a tényből arra következtettek, hogy gondolkodásuk megértéséhez csupán ez adja a kulcsot, éppen mint ahogyan a modern világban a nemzsidók igen gyakran úgy vélekednek, hogy a judaizmus vezéreszméi egyszerűen megtalálhatók az Ótestamentumban. Ez a felfogás figyelmen kívül hagyja a legfontosabb tényezőt, miszerint Izrael és Juda, később Judea népe s végül a zsidók történelmén keresztül, amelyet szülőföldjükön és a diaszpórában átéltek, egy nagy, folytatódólagos és mélyreható munka ment végbe, amelynek célja a Törvény alkalmazása volt az illető korok igényeihez és követelményeihez.

A szóbeli Törvény óriási tömege alakult ki így, amelyet természetesen először szóbeli formában őriztek meg, de egy adott korszakban, amely számunkra még ismeretlen, elkezdődött a fokozatos és egyre gyorsuló írásba rögzítés. Így alkották meg bámulatra méltó mennyiségét a mindennapi életre vonatkozó törvényeknek, vagy előírásoknak. Ennek héber kifejezése a „Halakah“, jelentése „út“. A Kumráni Közösség ira-